

MANIFEST 100 DNI

Środowisko przyrodnicze i klimat są dobrami publicznymi. Od ochrony rodzimej przyrody i powstrzymania kryzysu klimatycznego zależy bezpieczeństwo nas wszystkich – nie tylko żyjących obecnie, ale także tych, którzy przyjdą po nas.

Dlatego zwracamy się do przedstawicieli wszystkich komitetów wyborczych, które zgłaszać będą kandydatów do polskiego Parlamentu, aby zadeklarowali, że w przypadku zdobycia przez nich liczby głosów wystarczającej do zapewnienia udziału w nowym rządzie, w ciągu pierwszych 100 dni sprawowania władzy podejmą pierwsze 16 kluczowych dla ochrony środowiska i klimatu decyzji. Domagamy się także, aby w ciągu pierwszych 100 dni od uzyskania przez Rząd RP i Parlament wotum zaufania, rozpoczęły się prace ustawodawcze zmierzające do uchwalenia ustawy o ochronie klimatu.

Powstrzymanie spowodowanej działalnością człowieka zmiany klimatu jest jednym z największych wyzwań, przed którymi obecnie stoimy. Szansę na to da jedynie dobrze skoordynowany wysiłek całego społeczeństwa, w tym rządu, samorządów, biznesu, środowisk naukowych i pozarządowych. Dlatego działania odnoszące się do ochrony środowiska i klimatu powinny być podejmowane w sposób demokratyczny, z szerokim udziałem obywateli i obywateli naszego Państwa – dotyczą bowiem naszego wspólnego dobra. Wierzymy, że podjęcie poniższych piętnastu decyzji rozpocznie narodową debatę o sposobach i priorytetach działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu. Obywatelskie panele i narady, spotkania i dyskusje powinny być drogą prowadzącą do stworzenia wspólnej dla nas wszystkich, polityki ekologicznej państwa.

Nasze postulaty są następujące:

Prawo klimatyczne

- Rozpoczęcie prac nad projektem polskiej ustawy o ochronie klimatu.

Energetyka

- Powołanie Funduszu Transformacji Energetyki i przeznaczenie 100% wpływów z systemu handlu uprawnieniami do emisji (EU ETS) na modernizację, cyfryzację i rozbudowę sieci energetycznych oraz inne zielone inwestycje, takie jak termomodernizacja budynków.
- Skuteczna realizacja Długoterminowej Strategii Renowacji Budynków, m.in. poprzez przyjęcie nowego systemu etykietowania budynków, tj. ich klasyfikacji energetycznej i zapewnienie jego upowszechnienia poprzez skuteczne działania, w tym kampanie informacyjne.
- Zmiana minimalnej odległości elektrowni wiatrowych z 700 metrów na 500 metrów.

Transport

- Przeznaczenie co najmniej 25% środków z Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg na finansowanie infrastruktury pieszej i rowerowej.
- Radykalne obniżenie opłat za dostęp do infrastruktury kolejowej, o co najmniej 50%.
- Uproszczenie i ujednoczenie taryf ulgowych w transporcie zbiorowym.

Czyste środowisko

- Trwałe wyłączenie 20% lasów z użytkowania gospodarczego.
- Wyeliminowanie z krajowego porządku prawnego specustaw szkodzących wartościom przyrodniczym zwłaszcza rzekom, w tym tzw. "specustawy powodziowej" oraz "specustawy odrzańskiej".
- Odwrócenie niekorzystnej nowelizacji tzw. ustawy ocenowej (potocznie Lex Knebel).

System żywnościowy

- Wprowadzenie moratorium na budowę nowych ferm przemysłowych w Polsce.
- Wprowadzenie zielonych zamówień publicznych, ukierunkowanych na dietę planetarną do żywienia zbiorowego oraz wsparcie dla spożycia produktów rolnictwa ekologicznego.
- Zawieszenie finansowania inwestycji hydrotechnicznych na rzekach ze środków z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich i zwiększenie prawnej ochrony zasobów wodnych w rolnictwie.

Edukacja i zdrowie

- Wprowadzenie "Tygodnia o klimacie" jako stałego elementu programu w szkolnych planach nauczania na wszystkich szczeblach edukacji.
- Wzmocnienie profilaktyki boreliozy w Narodowym Programie Zdrowia jako kluczowej wektorowej choroby zależnej od klimatu w Polsce.
- Wprowadzenie do ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko przepisu, który

obligowałyby inwestora do przeprowadzenia oceny oddziaływania na zdrowie w raporcie oddziaływania inwestycji na środowisko.

PRAWO KLIMATYCZNE

1. Rozpoczęcie prac nad projektem polskiej ustawy o ochronie klimatu.

Nadrzędnym działaniem nowego Rządu RP i Parlamentu powinno być pilne rozpoczęcie prac nad projektem polskiej ustawy o ochronie klimatu. Można to zrobić w oparciu o już istniejący projekt ustawy o ochronie klimatu. Ustawa ta powinna zawierać w szczególności:

1. Wyznaczenie krajowego celu neutralności klimatycznej oraz ścieżki dojścia w postaci 5-letnich limitów emisji dla kraju i poszczególnych sektorów;
2. Obowiązek sporządzania planów adaptacji do zmiany klimatu na poziomie krajowym i samorządowym;
3. Obowiązek dodatkowej weryfikacji projektów i inwestycji mogących szkodzić środowisku pod kątem klimatycznym;
4. Obowiązek przeznaczenia minimum 1% PKB (czyli obecnie około 36 mld zł) z budżetu państwa na ochronę klimatu;
5. Obowiązek powołania Rady Ochrony Klimatu – niezależnego, państwowego organu, o charakterze doradczo-kontrolnym;
6. Zapis o prawie do życia w bezpiecznym klimacie, pozwalający na doprecyzowanie wymogów Konstytucji, w zakresie udziału obywateli w tworzeniu planów klimatycznych i kontrolowaniu władz.

Na mocy takiej ustawy, obywatelki i obywatele uzyskają m.in. prawo do życia w bezpiecznym klimacie – praktyczne wdrożenie obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego zgodnie z artykułem 5 oraz 74 ust. 1 i 2 z Konstytucji RP – a także możliwość udziału w tworzeniu planów klimatycznych oraz narzędzia do kontrolowania działań władz publicznych. Na tej podstawie obywatele będą mogli na przykład skarżyć decyzje o betonowaniu przestrzeni publicznej. Władze publiczne będą musiały też zapewnić wdrożenie planów adaptacji do zmiany klimatu, co zwiększy naszą odporność na pogłębiające się negatywne zjawiska, takie jak coraz częstsze fale upałów, susze czy gwałtowne ulewy i poprawi bezpieczeństwo oraz jakość życia Polek i Polaków. Zgodnie z badaniami opinii publicznej przeprowadzone przez Centrum Badań Marketingowych Indicator, wprowadzenie ustawy o ochronie klimatu popiera 69% ankietowanych.

ENERGETYKA W REKACH SPOŁECZEŃSTWA

1. Powołanie Funduszu Transformacji Energetyki i przeznaczenie 100% wpływów z systemu handlu uprawnieniami do emisji (EU ETS) na modernizację, cyfryzację oraz rozbudowę sieci energetycznych oraz inne zielone inwestycje, takie jak termomodernizacja budynków czy spółdzielnie energetyczne.

Nierozwiązaną i społecznie niesprawiedliwą kwestią jest dotychczasowe zarządzanie środkami uzyskanymi z handlu emisjami (system EU ETS). Od 10 lat polski budżet państwa otrzymuje potężny zastrzyk gotówki, w wyniku uczestnictwa w unijnym systemie handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych. Z tego tytułu do polskiego budżetu napływa średnio 20 mld zł rocznie, a analizy rynkowe wskazują na nawet 200 mld zł w perspektywie 2030 roku. Pomimo że unijna dyrektywa o ETS nakazuje wydawanie tych pieniędzy na transformację klimatyczną (dotychczas było to przynajmniej 50% dochodów, obecnie po nowelizacji dyrektywy już 100%), polskie rządy od lat zaliczają tu inwestycje np. w rozwój energetyki jądrowej czy rekompensaty kosztów energii dla przemysłu energochłonnego, które powinny być finansowane z innych źródeł. W rezultacie miliardy, które powinny trafiać na zieloną transformację, przepadają w budżecie państwa. Społecznie sprawiedliwe będzie przeznaczanie tych środków na transformację energetyczną. Proponujemy zagospodarować połowę z nich na cyfryzację, modernizację i rozbudowę sieci energetycznych, a resztę na inne zielone inwestycje, np. termomodernizację budynków czy spółdzielnie energetyczne. Zgodnie z szacunkami Urzędu Regulacji Energetyki, aby w Polsce był możliwy dynamiczny rozwój OZE, segment dystrybucji energii potrzebuje dodatkowego zastrzyku gotówki w wysokości co najmniej 100 mld zł do 2030 r. Te środki najłatwiej znaleźć właśnie w polskich dochodach z systemu EU ETS. W tym celu nowy rząd powinien pilnie powołać Fundusz Transformacji Energetyki, którego projekt od dwóch kadencji leży w rządowej zamrażarce.

Takie rozwiązanie cieszy się społecznym poparciem – według raportu “Podsumowanie Ogólnopolskiego panelu o kosztach energii” 92% panelistów i panelistów popiera utworzenie Funduszu Transformacji Energetyki, który umożliwi przekierowanie dochodów z systemu handlu emisjami EU ETS na cele klimatyczne i środowiskowe. Aż 97% głosów panelistów i panelistów Rady Obywatelskiej o Energii jednoznacznie opowiada się za modernizacją sieci energetycznej.

W porządku prawnym istnieją obecnie bariery dla rozwoju energetyki obywatelskiej i powstawania m.in. spółdzielni oraz wspólnot energetycznych, a także odczuwalny jest silny trend centralizacji, a wręcz monopolizacji spółek energetyki. To również musi ulec zmianie.

2. Skuteczna realizacja Długoterminowej Strategii Renowacji Budynków, m.in. poprzez przyjęcie nowego systemu etykietowania budynków, tj. ich klasyfikacji energetycznej i zapewnienie jego powszechności poprzez skuteczne działania, w tym kampanie informacyjne.

Jednym z największych wyzwań transformacji energetycznej w Polsce jest sektor mieszkaniowy. Około 1,8 mln z 6,3 mln domów jednorodzinnych w Polsce nie ma żadnej izolacji cieplnej ścian, a około 12% mieszkańców Polski żyje w ubóstwie energetycznym. Poprawa efektywności energetycznej budynków wymaga pilnego uporządkowania kwestii systemowych i prawnych. Pierwszym krokiem powinno być znowelizowanie zasad etykietowania budynków. Ponadto rekomendujemy niezwłoczne powołanie zespołu bądź grupy roboczej, która wypracuje propozycje powołania i funkcjonowania organu/instytucji zapewniającej urzeczywistnienie zasady „Efektywność energetyczna przede wszystkim”. Konieczne jest także podniesienie istotności i rangi działań podejmowanych w ramach kompetencji Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki w zakresie tworzenia warunków do zrównoważonego rozwoju kraju, oszczędnego i racjonalnego użytkowania paliw i energii, przeciwdziałania negatywnym skutkom naturalnych monopolii, uwzględniania wymogów ochrony środowiska oraz równoważenia interesów przedsiębiorstw energetycznych i odbiorców paliw i energii, a także kształtowania odpowiedzialnego korzystania z energii i paliw.

3. Zmiana minimalnej odległości elektrowni wiatrowych z 700 metrów na 500 metrów.

Bez pełnego odblokowania energetyki wiatrowej nie możemy liczyć na sprawny przebieg transformacji energetycznej w Polsce. Od 2016 roku do początku 2023 roku obowiązywała zasada, która spowodowała, że nowe turbiny wiatrowe budowano w odległości około 1500-1700 metrów od najbliższego budynku mieszkalnego, zgodnie z przepisami dotyczącymi minimalnej odległości, która wynosiła 10-krotność wysokości turbiny (czyli 10H). Tzw. zasada 10H spowodowała wieloletnie zatrzymanie rozwoju energetyki wiatrowej na lądzie w Polsce – według danych Fundacji InStrat w tamtym kształcie uniemożliwiała inwestycje wiatrowe na 99,7% obszaru Polski. W projekcie ustawy dotyczącej inwestycji w elektrownie wiatrowe, zatwierdzonym przez rząd w lipcu 2022 roku, planowano zmniejszenie minimalnej odległości od budynków, co umożliwiłoby lokalizację turbin w odległości 500 metrów. Jednak w styczniu bieżącego roku zaproponowano poprawkę zwiększającą tę odległość (dla budynków mieszkalnych lub budynków o mieszanej funkcji) do 700 metrów. Sejm przyjął tę zmianę i dodał obowiązek uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego przez gminę, w pobliżu granic której ma powstać farma wiatrowa. Według ekspertów te przepisy ze względów finansowych nie będą jednak atrakcyjne dla samorządów. Zaproponowane zmiany w regulacjach mogą spowodować utratę połowy potencjału rozwoju tej branży do końca dziesięciolecia, a co za tym idzie – będą dalej spowalniać rozwój inwestycji dostarczających w Polsce czystą i taną energię.

Rekomendujemy także rewizję Polityki Energetycznej Polski do roku 2040 pod kątem wydłużenia horyzontu czasowego dokumentu do roku 2050 oraz rozwoju rynku usług energetycznych i tworzenia warunków dla maksymalizacji udziału energii pochodzącej z czystych, odnawialnych źródeł energii w krajowym miksie energetycznym.

ZRÓWNOWAŻONY TRANSPORT ZBIOROWY KORZYSTNY DLA SPOŁECZNOŚCI, GOSPODARKI ORAZ ŚRODOWISKA

1. Przeznaczenie co najmniej 25% środków z Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg na finansowanie infrastruktury pieszej i rowerowej.

Wyniki badań Międzynarodowej Agencji Energetyki wskazują, że sektor transportowy w 2020 roku odpowiadał za 57% światowego popytu na ropę, a udział tego sektora w światowej emisji gazów cieplarnianych to niemal jedna czwarta wszystkich emisji. W Polsce emisje z transportu w 2020 roku stanowiły 20,6% wszystkich krajowych emisji. Podczas gdy w innych sektorach emisje w Polsce między 1990 a 2021 rokiem spadały, w transporcie wzrosły o 223%, zwłaszcza w latach 2005-2017 (o 76%). Transport jest więc sektorem kluczowym dla ograniczania emisji gazów cieplarnianych. Ponadto dobrze dobrane działania pozwolą na osiągnięcie szeregu dodatkowych korzyści – ograniczenia emisji innych zanieczyszczeń powietrza, szczególnie NO₂, ograniczenia hałasu, ochrony zdrowia i poprawy jakości życia. Proponujemy rozwiązania, które służą: zmniejszeniu potrzeb transportowych w ramach planowania przestrzennego, zwiększaniu udziału mniej emisyjnych środków transportu poprzez zachęcanie do przesiadania się na nie (tzw. przesunięcia modalne), oraz służą zmianom technologii napędu na bezemisyjne.

Aby osiągnąć te cele rekomendujemy przeznaczenie minimum 25% środków z Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg (RFRD) na finansowanie infrastruktury pieszej i rowerowej poprzez nowelizację ustawy o Rządowym Funduszu Rozwoju Dróg. Wprowadzenie w ramach RFRD subfunduszu umożliwi przeznaczenie środków wyłącznie na budowę lub modernizację infrastruktury pieszej i rowerowej. Jednocześnie proponowany subfundusz nie wyklucza korzystania z pozostałych środków do przeprowadzania tego typu inwestycji, ale umożliwi budowę i remontowanie ciągów pieszych i rowerowych bez powiązania z inwestycjami drogowymi, w tym także tych nie przebiegających wzdłuż dróg. Może to w prosty sposób ułatwić wybieranie mniej emisyjnych środków transportu.

2. Obniżenie taryf dostępu do infrastruktury kolejowej dla pociągów.

Rekomendujemy obniżenie taryf dostępu do infrastruktury kolejowej dla pociągów. Obecnie opłaty za przejazdy po większości infrastruktury kolejowej w Polsce są pobierane przez przedsiębiorstwo państwowe PKP PLK S.A. Cenniki PLK są zatwierdzane przez Urząd Transportu Kolejowego, który może dokonać zmian poprzez wprowadzenie dużo niższych stawek opłat, tj. tańszych kilometrów ruchu pociągu po torach. Spodziewane efekty to potencjalne umożliwienie zwiększenia liczby pociągów na torach bez podniesienia kosztów poprawy dostępności transportu

kolejowego, a także umożliwienie obniżenia cen biletów. Samorządy w takiej sytuacji mogłyby zostać odciążone finansowo i zdecydować się na rozwinięcie lepszej oferty dla mieszkańców przy tych samych kosztach.

3. Uproszczenie i ujednoczenie taryf ulgowych w transporcie zbiorowym.

Rekomendujemy uproszczenie i ujednoczenie taryf ulgowych w transporcie zbiorowym. Obowiązujący dziś krajowy system zniżek jest wadliwy, ponieważ ustawa z dnia 20 czerwca 1992 roku o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego określa, że przewoźnik prywatny nie ma prawa z mocy ustawy stosować tych samych zniżek, co publiczny. Tymczasem możliwość wprowadzenia tych samych zniżek jest warunkiem koniecznym dla ułatwienia integracji systemu transportu zbiorowego, w tym rozwijania współpracy między przewoźnikami publicznymi i prywatnymi, m.in. między Polskimi Kolejami Państwowymi i Państwową Komunikacją Samochodową oraz umożliwienia wprowadzania wspólnych biletów na różne środki transportu. Posługujemy się przykładem Holandii, w której istnieje możliwość zakupu jednego z kilku dostępnych rodzajów biletów i poruszania się wszystkimi środkami transportu zbiorowego w całym kraju. Innym przykładem jest wprowadzony w Niemczech jednolity bilet miesięczny do korzystania z publicznego transportu w całym kraju na poziomie regionalnym. Proponowane zmiany regulacji uprawnień do ulgowych przejazdów pozwoliłyby uprościć system zniżek, a tym samym zachęcać do zrównoważonych wyborów transportowych.

CZAS NA CZYSTE ŚRODOWISKO I ZDROWE, ODPORNE EKOSYSTEMY

1. Trwale wyłączenie 20% lasów z użytkowania gospodarczego.

Prawo do czystego środowiska jest nieodłącznym elementem prawa człowieka, które zostało uznane na poziomie międzynarodowym. Skuteczna ochrona lasów jest koniecznym elementem działań na rzecz ograniczenia i adaptacji do zmiany klimatu, ponieważ pochłaniają one dwutlenek węgla z atmosfery. Obecnie ok. 1/3 antropogenicznych emisji CO₂ na świecie jest pochłaniana przez sektor gruntów, w większości lasy, które są także niezwykle ważną ostoją różnorodności biologicznej. W naszych warunkach klimatycznych związane jest z nimi w przybliżeniu 80% gatunków organizmów lądowych. Lasy regulują lokalny klimat i stosunki wodne, zmniejszając zagrożenie zarówno powodzią, jak i suszami. Stanowiąc własność publiczną, lasy w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe są także istotnym miejscem odpoczynku i rekreacji dla milionów Polek i Polaków.

Jednak ich nadmierna eksploatacja, szczególnie jeśli pozyskane w nich drewno jest spalane, prowadzi do uwalniania węgla do atmosfery, a w efekcie przyspieszenia zmiany klimatu. W Polsce w ostatnich latach można zaobserwować gwałtowne zmniejszenie się ilości dwutlenku węgla pochłanianego przez lasy. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest zbyt intensywna, niekontrolowana polityka pozyskania drewna.

W związku z tym rekomendujemy trwale wyłączenie 20% lasów z użytkowania gospodarczego. Aby gospodarka leśna była rzeczywiście zrównoważona i realizowała interesy całego społeczeństwa należy urealnić udział w decyzjach oraz kontrolę społeczeństwa nad kształtem gospodarki leśnej poprzez: 1. poprawę dostępu do informacji o lasach, 2. reformę procesu konsultacji Planów Urządzenia Lasu na poziomie lokalnym, 3. dostęp organizacji społecznych oraz obywateli i obywaterek do wymiaru sprawiedliwości w sprawie lasów oraz 4. wzmocnienie społecznego oraz instytucjonalnego nadzoru nad gospodarką leśną na poziomie ogólnopolskim.

2. Wyeliminowanie z krajowego porządku prawnego specustaw szkodzących wartościom przyrodniczym, zwłaszcza rzekom, w tym tzw. "specustawy powodziowej".

Sprawą najwyższej rangi powinno być także wyeliminowanie z polskiego porządku prawnego tzw. specustaw szkodzących rzekom, dlatego rekomendujemy w pierwszej kolejności uchylenie tzw. specustawy powodziowej oraz specustawy odrzańskiej. Konieczne jest także zastosowanie się do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego i natychmiastowe wstrzymanie wszystkich prac regulacyjnych i urządzanych na rzece Odra do czasu uzyskania pewności naukowej, że nie będą one oddziaływać negatywnie na ekosystem rzeki.

Konieczne jest podjęcie pilnych działań w celu ograniczenia negatywnego wpływu działalności spółek górniczych na ekosystemy rzeczne, w tym dwóch największych rzek w Polsce, do których kopalnie węgla kamiennego zrzucają silnie zasolone ścieki. Rekomendujemy przeprowadzenie kontroli pozwoleń wodnoprawnych wydanych spółkom górniczym oraz ograniczenie dopuszczalnych w nich limitów stężeń chlorków i siarczanów obecnych w ściekach zrzucanych do rzek. Spółki górnicze odpowiedzialne są za ponad 70% ładunków chlorków i siarczanów zrzucanych do Odry i innych rzek, powinny zatem zostać objęte obowiązkiem stosowania nowoczesnych metod odsalania odprowadzanych do rzek ścieków. Zalecamy także ujednolicenie przepisów (Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 25 czerwca 2021 r. w sprawie klasyfikacji stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego i stanu chemicznego oraz sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych, a także środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych, Rozporządzenie Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 12 lipca 2019 r. w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego oraz warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu do wód lub do ziemi ścieków, a także przy odprowadzaniu wód

opadowych lub roztopowych do wód lub do urządzeń wodnych) w taki sposób, aby możliwe było osiągnięcie wyznaczonych w unijnej Ramowej Dyrektywie Wodnej celów środowiskowych dla rzek w ramach wspólnej polityki wodnej.

Zalecamy rozszerzenie listy substancji objętych obowiązkowym monitoringiem państwowym, przywrócenie obowiązku prowadzenia pomiarów temperatury na wszystkich punktach wodowskazowych na Wiśle, a także uchylenie w art. 403 ustawy Prawo Wodne zapisu dotyczącego poboru zwrotnego. Doświadczenia z roku 2022 udowodniły, że monitoring jakości wody w rzekach powinien być niezawodny i natychmiast alarmować o przekroczeniu norm zanieczyszczeń. Największe polskie rzeki muszą zostać objęte siecią stałego, automatycznego monitoringu podstawowych parametrów fizykochemicznych. Powinien on pozwalać na szybkie reagowanie w sytuacjach kryzysowych – udostępniać dane niezwłocznie (w kluczowych punktach – w czasie rzeczywistym), obejmować wszystkie zakłady zrzucające ścieki oraz najbardziej zagrożone zanieczyszczeniem rzeki. Aktualizowana na bieżąco i dostępna dla każdego zintegrowana baza danych z każdego rodzaju monitoringu powinna w razie przekroczenia dopuszczalnych norm natychmiast zaalarmować odpowiednie służby. Stacje monitorujące rozmieszczone w lokalizacjach umożliwiających zidentyfikowanie źródła zanieczyszczeń pozwolą dostosować określone w pozwoleniach wodnoprawnych parametry odprowadzanych zanieczyszczeń do aktualnych warunków przepływu rzeki oraz skutecznie kontrolować zrzuty silnie zasolonych lub zanieczyszczonych w inny sposób wód. Osoby, które nie dopełniają obowiązków w tym zakresie albo ukrywają informacje powinny być pociągnięte do odpowiedzialności karnej.

Konieczne jest także cofnięcie koncesji kopalniom węgla, które w ostatnich latach otrzymały je bez oceny oddziaływania na środowisko (OOS), a także uwzględnienie głosu społeczeństwa i samorządów lokalnych w procesie przedłużania koncesji górniczych.

3. Odwrócenie niekorzystnej nowelizacji tzw. ustawy ocenowej (potocznie Lex Knebel).

"Lex knebel" nie uwzględnia konieczności konsultacji z sąsiadującymi mieszkańcami ani właścicielami gruntów na obszarze planowanej inwestycji, która zostanie uznana przez rząd za "strategiczną" na podstawie subiektywnych kryteriów. Te "strategiczne" inwestycje mogą być realizowane nawet w przypadku sprzeciwu ze strony lokalnych władz i wbrew istniejącym miejscowym planom zagospodarowania przestrzennego. Ustawa ocenowa wprost narusza obowiązującą w Unii Europejskiej Dyrektywę Siedliskową, co skutkuje dezintegracją systemu ochrony przyrody działającego w ramach sieci Natura 2000 w Polsce. Ponadto, jest sprzeczna z Ramową Dyrektywą Wodną, ponieważ wprost przewiduje możliwość negatywnego wpływu na cele dotyczące jakości środowiska wodnego.

REFORMA SYSTEMU ŻYWNOŚCIOWEGO

1. Wprowadzenie moratorium na budowę nowych ferm przemysłowych w Polsce.

W ostatnich latach liczba ferm przemysłowych w Polsce wzrosła o niemal 400%, wywołując wiele problemów społecznych oraz środowiskowo-klimatycznych. Przy lokalizacji ferm nie zachowuje się praktycznie żadnej odległości minimalnej od miejsc zamieszkania. Przez to społeczności wiejskie cierpią z powodu odorów, plag much i szczurów, hałasu, nadmiernej eksploatacji dróg, spadku cen nieruchomości i ograniczenia możliwości prowadzenia działalności gospodarczej, w tym rolniczej i agroturystyki. Fermy na setki tysięcy zwierząt trzymany w niskim dobrostanie są zagrożeniem epidemiologicznym, zanieczyszczają powietrze, glebę i wodę, którą pobierają przy tym w skali zagrażającej deficytami wodnymi na danym obszarze. W intensywnej, przemysłowej produkcji zwierzęcej podaje się także antybiotyki i środki hormonalne, które przedostają się do środowiska i żywności, a nie są obojętne dla naszego zdrowia. Antybiotykooporność już jest problemem zdrowia publicznego, przynosząc 33 tys. zgonów rocznie w Unii Europejskiej. Do tej pory w Polsce odbyło się około 2000 protestów społecznych przeciwko fermom przemysłowym, co świadczy o braku poparcia dla tego typu inwestycji.

Moratorium powinno rozpocząć dyskusję nad wprowadzeniem całkowitego zakazu budowy nowych ferm przemysłowych i wygaszania działalności istniejących. Konieczne jest zaplanowanie środków na ten cel, aby stworzyć dla producentów wsparcie ekonomiczne w okresie transformacji. Likwidację ferm przemysłowych powinno wesprzeć uwzględnianie kosztów zewnętrznych ich działalności, przede wszystkim dotyczących wpływu na klimat, środowisko, zdrowie oraz społeczności wiejskie.

2. Wprowadzenie zielonych zamówień publicznych do żywienia zbiorowego oraz wsparcie dla spożycia produktów rolnictwa ekologicznego.

Rekomendujemy przyjęcie przepisów wprowadzających zielone zamówienia publiczne do diety stosowanej w systemie żywienia zbiorowego w Polsce. W produkcji ekologicznej nie stosuje się szkodliwych dla zdrowia ludzi i środowiska nawozów sztucznych, syntetycznych pestycydów oraz nadmiernych ilości antybiotyków, co powoduje, że żywność ta jest wolna od pozostałości tych substancji. To rozwiązanie przyczyni się także do zmniejszenia marnotrawstwa żywności oraz da impuls do rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce, dzięki poprawie stabilizacji dostaw i dochodowości ekologicznych gospodarstw i przetwórstwa. Wdrożenie zielonych zamówień publicznych powinno być także połączone z programem wprowadzania odpowiednio zbilansowanej i wysokojakościowej diety. Promowana powinna być dieta planetarna, czyli taka, która ma niski negatywny wpływ na środowisko i jednocześnie oferuje duże korzyści zdrowotne, która składa się w około połowie z warzyw i owoców, a w drugiej połowie z produktów pełnoziarnistych, białek

pochodzenia roślinnego, nienasyconych tłuszczów roślinnych i ze skromnych ilości białka pochodzenia zwierzęcego.

Produkty ekologiczne należy wprowadzać stopniowo, dając czas na dostosowanie bazy produkcyjnej, zwłaszcza dla żywności pochodzenia zwierzęcego. Niemniej, lokalne i ekologiczne sektory takie jak sadownictwo, produkcja owoców miękkich, produkty zbożowe i mleczne już dziś są wystarczająco rozwinięte, by mogły dostarczać produkty, np. do polskich szkół.

3. Zawieszenie finansowania inwestycji hydrotechnicznych na rzekach ze środków PROW oraz zwiększenie prawnej ochrony zasobów wodnych w rolnictwie.

Polskiemu rolnictwu potrzebna jest zmiana sposobu zarządzania zasobami wodnymi. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi powinno w trybie priorytetowym odstąpić od planów finansowania ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich inwestycji hydrotechnicznych na rzekach, takich jak regulacja rzek, budowa stopni wodnych, jazów, itp. Są one nieefektywne dla zarządzania ryzykiem suszy oraz szkodliwe dla środowiska. Zalecamy przekierowanie zaoszczędzonych w ten sposób środków z PROW na modernizację systemów kanałów i rowów odwadniających, nakierowaną na możliwość retencjonowania wody. Podmioty odpowiedzialne za gospodarkę wodną muszą zabezpieczyć środki na pełną realizację celów zawartych w dokumencie „Krajowy program renaturyzacji wód powierzchniowych”, co przyczyni się do synergii działań na rzecz poprawy zarządzania ryzykiem suszy na obszarach rolniczych oraz działań na rzecz celów środowiskowych.

Rekomendujemy także usunięcie z ustawy Prawo wodne szkodliwych przepisów wymuszających prowadzenie nieracjonalnych działań skutkujących zwiększonym zagrożeniem suszą, takich jak pogłębianie rzek prowadzone w ramach tzw. utrzymania wód. Zapewnienie możliwości retencji wody na obszarach rolnych poprzez przywrócenie dysfunkcyjnym systemom rowów melioracyjnych zdolności do retencjonowania wody przyczyni się do zmniejszenia ryzyka wystąpienia suszy rolniczej i sprzyja odbudowie zasobów wód podziemnych.

OCHRONA ZDROWIA I EDUKACJA KLIMATYCZNA **INWESTYCJAMI W PRZYSZŁOŚĆ POLSKICH DZIECI I** **MŁODZIEŻY**

- 1. Wprowadzenie "Tygodnia o klimacie" jako stałego elementu programu w szkolnych planach nauczania na wszystkich szczeblach edukacji.**

Pilnym zadaniem dla władz publicznych jest wprowadzenie edukacji na temat ochrony klimatu i środowiska do podstawy programowej, która obecnie nie zapewnia uczennicom i uczniom należytej wiedzy o zmianie klimatu i wpływie człowieka na środowisko. W szkolnych podręcznikach informacje przedstawiane są w sposób fragmentaryczny i dotyczą jedynie wybranych zagadnień w ramach kilku przedmiotów. W programie brakuje miejsca na pogłębioną analizę, łączenie skutków obecnych zjawisk z ich przyczynami źródłowymi czy wspieranie działań proklimatycznych. Adresowanie odpowiedzialności za przekazanie odpowiedniej wiedzy do wychowawców i wychowawczyń klas nie sprawdza się. Postulowane przez nas wprowadzenie „Tygodnia o klimacie” do szkół ma sprzyjać budowaniu przekrojowej, systematycznej wiedzy o tym, czym jest zmiana klimatu, jakie mogą być jej skutki dla obecnych i przyszłych pokoleń i co powinniśmy zrobić, aby zaradzić najgorszym scenariuszom. Głównym założeniem „Tygodnia o klimacie” powinno być urozmaicenie tradycyjnych przedmiotów poprzez interdyscyplinarne i rozszerzone działania edukacyjne o zagadnienia dotyczące: ekologii, nauki o Ziemi i procesów na niej zachodzących oraz oddziaływania współczesnego modelu życia, w tym żywienia, turystyki, transportu, konsumpcji, a także znaczenia skutków rozwoju przemysłowego, zmiany modelu ekonomii i zrównoważonych źródeł pozyskiwania energii.

Wprowadzenie „Tygodnia o klimacie” powinno być wstępem do prac nad formalnym wprowadzeniem edukacji klimatycznej do szkół, łącznie ze zmianą podstawy programowej w kierunku kształtowania kompetencji klimatycznej uczniów, uczennic i personelu szkół.

2. Wzmocnienie profilaktyki boreliozy w Narodowym Programie Zdrowia jako kluczowej wektorowej choroby zależnej od klimatu w Polsce.

Borelioza jest kluczową wektorową chorobą zakaźną, wywoływaną przez bakterie typu krętki. Przenoszona przez kleszcze zalicza się do tzw. chorób klimatozależnych, czyli tych, których nasilenie zachorowalności wiązane jest z nasilającym się procesem zmiany klimatu. Jak podaje Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny, w 2022 roku w Polsce odnotowano 17 338 przypadków boreliozy. Ocenia się, że ponad 10% kleszczy w Polsce zakażona jest krętkami *Borrelia*, wiele z nich jest również nosicielami kleszczowego zapalenia mózgu, a także innych chorób zakaźnych. Dlatego odpowiedzialnością władz publicznych jest wzmocnienie profilaktyki boreliozy w Narodowym Programie Zdrowia (NPZ). W celu kompleksowej ochrony zdrowia publicznego przed rosnącą zachorowalnością na boreliozę, rekomendujemy umieszczenie zapisu o monitorowaniu, wczesnej diagnozie oraz profilaktyce klimatozależnych chorób wektorowych, w tym boreliozy, w Narodowym Programie Zdrowia („wykaz zadań służących realizacji celu operacyjnego” ujęty w Celu 4 „Zdrowie środowiskowe i choroby zakaźne”). Jednocześnie fragment NPZ „Działania edukacyjne dotyczące wpływu środowiska na zdrowie”

powinien zostać uzupełniony o zapis “Edukacja na temat zagrożeń dla zdrowia płynących ze zmiany klimatu”.

3. Wprowadzenie do ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko przepisu, który obligowałby inwestora do przeprowadzenia oceny oddziaływania na zdrowie w raporcie oddziaływania inwestycji na środowisko.

Zmiana klimatu w znaczący sposób determinuje stan zdrowia publicznego na całym świecie, także w Polsce. Do licznych konsekwencji zdrowotnych tego procesu należą skutki fal upałów, rozprzestrzenianie się wektorowych chorób zakaźnych, a także konsekwencje gwałtownych zjawisk pogodowych, zaburzenia bezpieczeństwa żywnościowego, migracje klimatyczne czy problemy psychiczne, generujące gigantycznie wysokie zewnętrzne koszty zdrowotne. Pomimo ustawowej możliwości przeprowadzania oceny oddziaływania na zdrowie, inwestorzy w praktyce nie decydują się na jej przeprowadzanie w ramach procedury oceny oddziaływania na środowisko. Ocena inwestycji pod względem wpływu na zdrowie powinna być obowiązkowa i przedstawiana w formie raportu organowi prowadzącemu postępowanie i wydającemu decyzję środowiskową. By kompleksowo kalkulować benefity i koszty zdrowotne danych inwestycji należy wziąć pod uwagę potencjalne szkody dla zdrowia, także te wynikające z ryzyka negatywnego wpływu danego działania na środowisko. Liczba danych naukowych na temat zależności stanu zdrowia publicznego od czynników środowiskowych, w tym od zmiany klimatu, pozwala na dokonanie takich analiz i oszacowanie potencjalnego ryzyka dla zdrowia. W związku z tym rekomendujemy Ministerstwu Zdrowia powołanie grupy roboczej pod kierownictwem Krajowego Konsultanta ds. Zdrowia Środowiskowego, która opracuje stosowną metodologię służącą do oceny skutków zdrowotnych, umieszczoną następnie w ramach OOS.